

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A HUN-REN BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2023 | 4. SZÁM
LXV. ÉVFOLYAM

Rózsa Márton

Augsburgi Brúnó és Szent István

Nagy Levente – Szilágyi Emőke Rita

Új adatok az Oláh, a Hunyadi és a Drakula család genealógiájához

Buza János

Az 1613. évi 28. törvénycikk nyomában

Romsics Gergely

A balkáni expanzió a magyar külpolitikai tervezésben, 1917–1918

Hantos-Varga Márta

A politikai cselekvés viszonyítási pontjai a keresztény államelmélet
és a szentszéki megnyilatkozások alapján

László Andor

Szekfű Gyula historiográfiai nézeteinek hatása saját korában

Novák Attila

Kibucok és szövetkezetek az 1960-as évek Magyarországon

Vita a vidéktörténeutről

Gyáni Gábor, Tomka Béla, Valuch Tibor, Varga Zsuzsanna,
Horváth Gergely Krisztián írásai

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN
felelős szerkesztő

FÓNAGY ZOLTÁN, NEUMANN TIBOR, OBORNI TERÉZ, ZAHORÁN CSABA
rovatvezetők

DETRE ANDRÁS
szerkesztőségi munkatárs

Szerkesztőbizottság

MOLNÁR ANTAL
elnök

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR, FODOR PÁL,
GLATZ FERENC, OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA,
PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ, SZAKÁLY SÁNDOR,
SZÁSZ ZOLTÁN, VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája:
tortenelmiszemle@abtk.hu

*Kérjük szerzőinket, hogy kézirataikat
a közlési szabályzatnak megfelelően készítsék el,
amely honlapunkon érhető el:
<http://www.tti.abtk.hu/kiadvanyok/folyoiratok/tortenelmi-szemle.html>*

A 2023-as évfolyam megjelentetését
a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja

Nemzeti
Kulturális
Alap

HUN
REN

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET

ISSN 0040-9634

TARTALOMJEGYZÉK

LXV. évfolyam, 2023. 4. szám

TANULMÁNYOK

- Rózsa Márton** Augsburgi Brúnó és Szent István. Esettanulmány a személyi helyváltoztatás hatalmi aspektusainak vizsgálatához 615
- Nagy Levente – Szilágyi Emőke Rita** Hollókőtől Esztergomig. Új adatok az Oláh, a Hunyadi és a Drakula család genealógiájához 639
- Buza János** A pénzügyi válság előszele. Az 1613. évi 28. törvénycikk nyomában 669
- Romsics Gergely** Érdek, befolyás, birodalom. A balkáni expanzió a magyar külpolitikai tervezésben, 1917–1918 679
- Hantos-Varga Márta** A politikai cselekvés viszonyítási pontjai a keresztény államelmélet és a szentszéki megnyilatkozások alapján 705
- László Andor** Szekfű Gyula historiográfiai nézeteinek hatása saját korában 737
- Novák Attila** Kibucok és szövetkezetek, avagy szövetkezeti gondolatok az 1960-as évek Magyarorszáján – izraeli visszhanggal 753

VITA

- Gyáni Gábor** Egyfajta vitastílusról 765
- Tomka Béla** A jelenkortörténet kutatásáról és a források vétőjogáról 775
- Valuch Tibor** A jelenkortörténetről és az államszocializmus társadalmáról tárgyilagosan. Megjegyzések Horváth Gergely Krisztián írása kapcsán 781
- Varga Zsuzsanna** Vitacikk vagy vádirat? 791
- Horváth Gergely Krisztián** Egy elmaradt vita margójára 799

VITACIKK VAGY VÁDIRAT?

VARGA ZSUZSANNA

Sokat gondolkodtam azon, hogy érdemes-e válaszolni arra a vádaskodó és számonkérő hangvételű írásra, amelyet Horváth Gergely Krisztián vitacikként jelentetett meg a *Történelmi Szemle* 2022. évi 4. számában. Végül azért döntöttem a válasz megírása mellett, mert Horváth ezt a cikket nem egyéni kutatóként, hanem a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet és a Nemzeti Emlékezet Bizottsága vidéktörténeti témacsoport vezetőjeként fogalmazta meg. 2018-ban e kutatócsoport képviselőjévé lett Horváth Gergely Krisztián tagja az Magyar Tudományos Akadémia Agrártörténeti és Faluszociológiai Osztályközi Állandó Bizottságának, melynek elnöki tisztségét ekkortól én töltöttem be. A következő akadémiai ciklusra is elfogadta a felkérést, majd 2022 decemberében értesített, hogy visszaadja a tagságát januártól. Éveket töltött tehát ebben a területben, ami mindenképp árnyalja a kutatócsoport perifériára szorítottságáról szóló állítását. Megemlítem még azt is, hogy bizottsági tagsága idején Horváth semmilyen szakmai vagy módszertani vitát nem kezdeményezett mindarról, ami a *Történelmi Szemle*ben publikált írása tanúsága szerint évek óta foglalkoztatja. Kilépése miatt ezen az akadémiai fórumon már nem tudjuk megvitatni a felvetett kérdéseit, így tehát válaszat a *Történelmi Szemle* szerkesztőségébe küldöm.

Horváth Gergely Krisztián egy elfeledettnek hitt, az osztályharcos ötvenes éveket idéző vitamódot élesztett fel írásában. Ettől a vitastílustól én távol tartom magam. Ebből következően:

1. nem reagálok azokra a durva hangvételű kijelentésekre, amelyeket kutatói és szakmai közéleti tevékenységemmel kapcsolatban Horváth Gergely Krisztián megfogalmazott;
2. szakmai érvekre támaszkodva ismertetem állásponatomat munkásságom azon három témaköréről (szovjetizálás – kollektivizálás, agrárlobbi, modernizáció), amelyeket Horváth leginkább célba vett bíráló megjegyzéseivel.

Varga Zsuzsanna, tanszékvezető, egyetemi tanár, oktató, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék, Történeti Intézet.

Szovjetizálás – kollektivizálás

A vidéktörténeti témacsoport Ö. Kovács József kezdeményezésére és vezetésével azzal a céllal jött létre 2014-ben, hogy a vidéki Magyarország szovjetizálását, s azon belül az egyé-
nileg gazdálkodó parasztság felszámolásának folyamatát kutassa. Ezzel a drámai és mesze-
sze ható következményekkel járó folyamattal már 1990 előtt is foglalkoztak hazai és kül-
földi történészek, szociológusok, etnográfusok. Az 1990 előtti publikációk között bőven
vannak olyanok, amelyek megállapításait nem kezdte ki sem az idő, sem a politikai szél-
járás változása. Ö. Kovács József és a hozzá csatlakozók tehát nem egy teljesen feltáratlan
kutatási területtel kezdtek el foglalkozni.

A vidéktörténeti kutatócsoport „a kollektivizálás traumáját a mai napig öntabusítás-
sal elfojtó társadalmi csoportnak a nem átbeszél, historiográfiai hagyományunkba eltor-
zítva, hamis hangsúlyokkal rögzült történetét alulnézeti perspektívából, primer levéltári
forrásbázison vizsgálja”.¹ Az alulnézeti megközelítés egyike az államszocialista időszak
kutatása során alkalmazott módszereknek. Amióta a mezőgazdaság és a mezőgazdaságból
élők 1945 utáni történetével foglalkozom, egyaránt érdekelt mind a fenti, mind a lenti
perspektíva. A magyar esetet beillesztettem a kelet-közép-európai kontextusba is. A párt-
állam működési mechanizmusának ismeretében elengedhetetlennek tartottam tanulmányozni az agrárpolitika irányítóit és végrehajtóit, az általuk alkalmazott módszerekkel
együtt. Másrészt pedig a paraszti társadalom reakcióit, ellenállási, túlélési és alkalmaz-
kodási stratégiáit is vizsgáltam.

A társadalmi cselekvőség (*agency*) állt és áll mai napig is a kutatói érdeklődésem közép-
pontjában. Milyen megállapításokra jutottam ezzel a módszertani megközelítéssel? Sike-
rült feltárni az azonosságokat és eltéréseket a kollektivizálás három szakasza között
(I. 1949–1953., II. 1955–1956., III. 1959–1961). Ezáltal értelmezhetővé vált, miért és miként
változtak az állami erőszak-alkalmazás eszközei, s erre reagálva hogyan formálódtak a pa-
raszti társadalom különböző rétegeinek túlélési és alkalmazkodási mechanizmusai. A fenti
és lenti perspektíva összekapcsolása révén az addig rejtve maradt interakciók is feltárha-
tóvá váltak.

Kutatásaim azt bizonyították, hogy a szovjetizálás gyakorlata sem időben, sem térben
nem volt homogén. A kollektivizálási folyamat ilyen értelmezése igencsak távol áll a vi-
déktörténeti kutatócsoport által vallott felfogástól, ahogyan azt Horváth Gergely Krisz-
tián alábbi tézismondata is bizonyítja:

„A kollektivizálás 1956 utáni fejezete kiteljesítette a Rákosi által 1948-ban lefektetett
célokat, annak »sikere«, lényegében totális volta pedig nem a párt politikájának meg-
változásával, hanem a levert forradalmat követő társadalmi benuátsággal magyaráz-
ható. Protopográfiai vizsgálataink azt is kimutatták, hogy a kollektivizálást nem egy

1 Horváth Gergely Krisztián: A magyar típusú jelenkortörténet – a vidéktörténet szemszögéből. *Történelmi Szemle* 64 (2022) 820.

új, a Kádár-rezsim által helyzetbe hozott apparátus vezényelte le, hanem káderpályáját a Rákosi-érában kezdő funkcionáriusok hada.”²

Nézzük először azt a kérdést, hogy változott-e az agrárpolitika 1956 után. Abból a tényből kiindulva, hogy Kádárék fejezték be a kollektivizálást, amibe Rákosiék kétszer belebuktak, könnyen jön a válasz: nem változott semmi. Ha viszont a hatalmi gépezet színpaljai mögé tekintünk, akkor feltárul a kollektivizálás félidejében bekövetkező fordulat. A közvélemény felé ezt egy minisztercserre jelezte. A sztálinista nézeteiről ismert Dögei Imrét 1960. január 15-én leváltották, s helyére Losonczy Pál, a barcsi Vörös Csillag Termelőszövetkezet (termelőszövetkezet = téesz) elnöke került. Az ő szövetkezete arról volt ismert, hogy több ponton is eltért a sztálini kolhozmintától. Az említett személycserével eldőlt a pártvezetésen belül zajló, úgynevezett Dögei-Fehér-vita, amely arról szólt, hogy a sztálini modell erőltetésével vagy a hazai adottságok és az alulról jövő kezdeményezések figyelembevételével formálják-e a téeszek jövőbeli gazdálkodását. A Fehér Lajos körül formálódó agrárlobbi közvetítővé vált a téeszek és a pártvezetés között, eleinte csak a gyakorlatban, később pedig a jogi szabályozásban is támogatta a sztálini kolhozmodelltől való elkanyarodást.³ A fenti váltás, Dögei menesztése azonban nem jelentette azt, hogy a vidéki párt- és állami apparátusból egy szempillantás alatt eltűntek volna a sztálinista nézetekhez ragaszkodók. Ugyanakkor a funkcionáriusok helyi ténykedését a hatvanas években messze nem csak az befolyásolta, hogy mikor kezdték a karrierjüket.

Horváth fenti leegyszerűsítéséből kiindulva igen kevés jelenség érthető meg az 1960-as évek átalakuló falusi életvilágaiból. Többek között az sem, hogy mi kényszerítette ki ezt az 1960 eleji fordulatot? Az én válaszom így szól: maga a parasztság. A parasztság, amely harmadszor szenvedte el a sok és sokféle erőszakkal kísért téeszszervezést, s jól tudta, mire számíthat, ha az agitátorok, rendőrök szállják meg faluját. Ráadásul az 1956 utáni megtorlás még javában zajlott. Ilyen körülmények között a nyílt konfrontáció helyett a parasztság újjáélesztette a korábbi kampányok során kialakított túlélési stratégiáit. Az aktív korú férfi népesség tömegével kilépett a mezőgazdaságból, s napi vagy épp távolsági ingázóvá vált. Így tehát az új téesztagok zömmel az idősebb családtagok vagy a nők közül kerültek ki. További problémát jelentett, hogy a téeszbe belépők közül sokan épp csak annyit dolgoztak a közös gazdaságban, amennyi a háztáji jogosultsághoz kellett. A közös gazdaságból ugyanis igen alacsony színvonalú jövedelemre számíthatott a tagság a továbbra is érvényben lévő munkaegység-rendszer és maradékelv miatt. Így az erőfeszítéseiket érdemesebb volt a háztájira koncentrálni.

Elismerve, hogy jelen volt a falusi családokban, különösen a nagyobb földdel rendelkezők körében a reményvesztettség, a csalódottság, a fásultság, a társadalmi reakciók jóval összetettebbek voltak annál, amit a társadalmi bénultsággal Horváth sugall. Ezeket

2 Horváth: A magyar, 806.

3 2001-ben megjelent első könyvemben részletes elemzés olvasható erről a folyamatról. Varga Zsuzsanna: *Politika, paraszti érdekérvényesítés és szövetkezetek Magyarországon 1956–1967*. Bp., 2001. (Politikatörténeti Füzetek 18) 82–103.

elemzem az angol monográfiám azon alfejezetében,⁴ amelyből Horváth Gergely Krisztián egy forrásrészletet idéz cikke 813. oldalán. A forrást szöveggörnyezetéből kiragadva idézi, rögtön hozzáfűzve saját interpretációját arról, hogy szerintem a dacos parasztko agitátorokra való támadása mutatja a kollektivizálás során az erőszak valódi arcát. Így folytatja: „Amellett, hogy ez ebben a formában történelemhamisítás, aki e témában szeretne angol nyelven tájékozódni a szakirodalomból, az ugyan milyen tudásra tehet így szert?”⁵

Aki veszi a fáradságot és elolvassa azt a hétoldalas alfejezetet, amelyben helyet kapott a kiragadott idézet, rájön, az én gondolatmenetemnek semmi köze Horváth interpretációjához. Azt érzékeltetem, hogy 1960–1961 telén milyen óriási feszültség halmozódott fel azokban a falvakban, ahová utoljára ért el a téeszervezési kampány. Olyan elkeseredettek voltak a gazdák, hogy néha ők maguk támadtak rá a portájukra belépő agitátorokra. Holott tudhatták az ötvenes években szerzett keserű tapasztalatok után, mit kockáztatnak ezzel, milyen súlyos büntetés járhat egy ilyen tettért.

Az összefüggésekből kiragadott idézés műfaját még két másik esetben⁶ is alkalmazta Horváth Gergely Krisztián, de a fenti idézetmanipuláció azért különösen veszélyes, mert ezzel az egész gondolatmenetemet igyekezett meghamisítani. Mi készíthette erre? Elgondolkodtam ezen én is. Valószínűleg az lehet az oka, hogy az általam feltárt, tényekkel és érvekkel alátámasztott megállapítások szerinte ellentmondanak annak, amit Ö. Kovács Józsefhez hasonlóan ő is hangoztat a parasztság teljes alávetettségéről a totalitárius diktatúrában. Publikációik azt sugallják, hogy a parasztság időnként tanúsított ugyan ellenállást az állami erőszak fenyegetésével szemben, mégis többnyire passzív szereplőként szenvedte el a sorozatos, felülről jövő beavatkozásokat. Elismerve annak az óriási traumának a súlyát, amelyet a tulajdonától, addigi életmódjától drasztikusan megfosztott gazdálkodók szenvedtek el, fontos hangsúlyozni azt is, hogy a bénító veszteségérettől, az aktív és passzív ellenálláson át az aktív alkalmazkodásig sokféle más reakció is jelen volt. Prekonceptió nélkül még azt is észreveheti a kutató, amikor a parasztság különböző csoportjai – a birtokos gazdák is – formálni kezdték a kényszerrel létrehozott üzemszervezetet, a rájuk erőltetett kolhozot. S ahogyan a téeszben módosulni kezdett az alulról jövő kezdeményezések hatására a munkaszervezet és a munkadíjazás, úgy éledt újjá a paraszti szorgalom nemcsak a háztájiban, hanem a közös gazdaságban is. Kiváló kortárs látletelek is rendelkezésre állnak mindezekről a folyamatokról, Juhász Pál, Kovács Imre, Márkus István, Szelényi Iván és mások munkássága révén.

4 Zsuzsanna Varga: *The Hungarian Agricultural Miracle? Sovietization and Americanization in a Communist Country*. New York – London, 2021. (The Harvard Cold War Studies) 107–145.

5 Horváth: A magyar, 813.

6 Mindkét esetben az angol monográfiámról készült recenziókból idézett az összefüggésekből kiragadva olyan félmondatokat, amelyekkel demonstrálni akarta azt, hogy bizony rajta kívül mások is bírálják a könyvem. Ezek cáfolatával itt nem foglalkozom, megtette ezt Gyáni Gábor a jelen folyóirat számban olvasható írásában, melynek címe: Egyfajta vitastílusról.

Az agrárlobbi

A következő téma, amelyről Horváth Gergely Krisztián kritikai véleményt fogalmazott meg, az agrárlobbi. Így írt erről:

„Bár Varga Zsuzsanna érvelésében alulról felfelé találnak utat a mezőgazdaság érdekeit kijáró törekvések, az úgynevezett »agrárlobbi« által átfogott személyek körének ismeretében nyilvánvaló, hogy mindössze a kommunista *establishment* ágazati érdekek mentén artikulálódó alcsoportjáról van szó, akik az állam által erőltetett modernizációs tervek átültetésében jeleskedtek.”⁷

Egy mondat áll szemben egy monográfiával, amelyet az agrárlobbiról írtam.⁸ Horváth Gergely Krisztián úgy írta le a fenti mondatot, hogy semmilyen ténnyel nem támasztotta alá azt. Mi több, egyetlen olyan publikációja sincs se neki, se a kutatócsoportjának, amely tartalmazná az agrárlobbival kapcsolatos kutatási eredményeiket. Így nem meglepő, hogy a jelen cikke tartalmaz téves megállapítást is az agrárlobbival kapcsolatban. Erre azért térek ki, mert a tézisei között szerepel, tehát kiérlelt megállapításként kezelendő.

„Az egyéni után a kollektív gazdaságba szoruló paraszti lét azonban csak egyik dimenzióját jelenti a vidék ellehetetlenítésének, erőforrásai gyarmatosításának. A társadalombiztosításban és a településpolitikában intézményesített diszkrimináció egyéni és települési szinten is üzent: a téesz-tag agrárkeresők, és a falvakban élők másodrendű állampolgárai lettek az országnak, rendszerszinten bebetonozottan.”⁹

A mezőgazdaság alárendelt „belső gyarmat” helyzete a szocializmus évtizedeiben mindvégig fennmaradt, ez köztudott. Ezen az agrárlobbi – minden erőfeszítése ellenére is – csak időlegesen tudott enyhíteni. A szövetkezeti tagságot ugyanakkor sikerült kiemelni abból a másodosztályú kategóriából, amelybe a sztálini modell alapján került. Az agrárlobbi több lépcsőben ugyan, de elérte, hogy 1975-ben megszűnt az a diszkrimináció, miszerint a téesztagok 5 évvel később és rosszabb anyagi feltételek mellett mehetek nyugdíjba, mint a bérből és fizetésből élők.¹⁰ Tehát nem állja meg a helyét az a leegyszerűsítés, amit a „rendszerszinten bebetonozottan” kifejezés sugall.

7 Horváth: A magyar, 813.

8 Varga Zsuzsanna: *Az agrárlobbi tündöklése és bukása az államszocializmus időszakában*. Bp., 2013.

9 Horváth: A magyar, 806.

10 Lásd az 1975-ben kiadott új, egységes társadalombiztosítási törvényt (1975. évi II. törvény).

Csoda kérdőjellel – modernizáció a hetvenes, nyolcvanas években

E témakörben Horváth Gergely Krisztián azzal kezdi kritikáját, hogy célba vesz egy kifejezést, a „magyar mezőgazdasági csodát”, amelyet az angol könyvem címében használtam. Annak, hogy a könyv főcíme egy kérdőjellel végződik, Horváth semmilyen jelentőséget nem tulajdonít, pedig bizonyosan ismeri a jelentéstartalmát, hiszen egyik lábjegyzetében méltat egy cikket, amelynek címe így kezdődik: Szocialista csoda?¹¹ Ez esetben nem okozott gondot neki a szerzői címadás. Ez a kis epizód is elárul valamit Horváth történelmi világlátásáról, de ennél fontosabbnak vélem, hogy az ő interpretációja mellett elhangozzék az is: vajon én miért használtam ezt a kifejezést? A „magyar mezőgazdasági csoda”, a „magyar modell” a nyugati sajtóban használt korabeli kifejezések, s nem pedig a kádári önlegitimáció termékei voltak. Az a rácsodálkozás tükröződött bennük, hogy milyen látványos termelésnövekedést ért el a magyar mezőgazdaság a hetvenes években. A búza termésátlaga 2–3 tonnáról az évtized végére 4 tonna fölé emelkedett, a kukoricáé pedig ugyanezen időszakban 3,4 tonnáról 5,3-ra nőtt. Ugyancsak sokatmondó tény, hogy a hetvenes évek közepére az összes hústermelés 44%-os növekedést mutatott 1960-hoz képest: 730 000 tonnáról 1 300 000 tonnára emelkedett. Míg a nagyüzem a szántóföldi növénytermesztésben, az erőteljesen gépesített ágazatokban produkált jó eredményeket, addig a háztáji a munkaintenzív zöldség-, gyümölcs- és szőlőtermesztésben, valamint a baromfi-hizlalásban, tojástermelésben, sertéshizlalásban, borjúnevelésben stb. járt elől. Mindez lehetővé tette, hogy a magyar mezőgazdaság a belső piac igényeinek színvonalas kielégítésén túl, keletre és nyugatra is tudott exportálni. Ez a szocialista blokkon belül egyedülálló teljesítménynek számított.¹²

Hosszú volt az út idáig, hiszen a hatvanas években még kenyérgabona-importra szorult Magyarország. A kiútkeresés iránya Nyugat lett. Magyarország a nyugatnémet Lohmann cégtől 1960-ban vásárolta meg a baromfi- és tojástermelés iparszerű rendszerét. A dátum elárulja, hogy a nyugati modelltranszfer kezdete egybeesett a kollektivizálás befejező szakaszával. Ez az állításom arra sarkallta Horváth Gergely Krisztiánt, hogy újfent megfogalmazza saját kérdőjeleit.

„Úgy vélem, ez abban az időben, amikor az 1956-os forradalomban való részvételért még akasztották a Kádár-rezsim, nem a nyugati modernizáció irányába tett őszinte lépés, hanem a kollektivizálási hadjárat közepette a totális vereség elkerülésére tett próbálkozás: még a legfőbb ellenséggel, az imperialista Nyugattal is hajlandók voltak üzletelni, csak hogy valamiképp elkerülhessék azt az élelmiszerhiányt, ami az ötvenes évek elejét, illetve a kollektivizálást már megvalósító országokat, különösképp a Szovjetuniót sújtotta – s az ötvenhatos forradalom egyik oka volt.”¹³

11 Germuska Pál: Szocialista csoda? Magyar iparfejlesztési politika és gazdasági növekedés, 1950–1975. *Századok* 146 (2012) 47–78.

12 Az adatok forrása: *Magyar Mezőgazdaság 1851–2000*. Kiad. KSH. Bp., 2008. [CD-ROM.]

13 Horváth: *A magyar*, 814.

A fő motiváció valóban az élelmiszerhiány enyhítése, a társadalmi elégedetlenség megelőzése volt. Nemcsak 1960-ban, hanem még 1969-ben is, amikor az USA-ba látogató magyar agrárküldöttség tagjaként Burgert Róbert, a Bábolnai Állami Gazdaság igazgatója megvásárolta az első John Deere gépsort. Ezzel kezdetét vette a zárt rendszerű kukorica-termesztés meghonosítása. A hazai viszonyokra való sikeres adaptálás után Bábolna rendszergazdaként adta tovább ezt az új, az akkori világszínvonalat megtestesítő technológiát. Horváth azt hangsúlyozza, hogy a nyugati tudás- és technológiatranszfer hatása mindössze néhány „kirakat gazdaságra” korlátozódott. Ezt cáfolja, hogy a nyolcvanas évek közepére az iparszerű termelési rendszerek teljes egészében integrálták az állami gazdaságokat és a termelősövetkezeteket.

Az így kialakuló hibrid mezőgazdaság gyorsan javuló teljesítménye Nyugaton és Keleten is élénk érdeklődést és elismerést váltott ki, ugyanakkor idehaza a hetvenes években mind a párton belüli, mind a párton kívüli szakértői körök elemezni kezdték a rendszer hatékonysági problémáit. Arról is folytak agrárközgazdasági és szociológiai kutatások, hogy a sikerekben milyen szerepe volt a háztáji és kisegítő gazdaságoknak. Javaslatok készültek, miként lehetne bővíteni egyrészt a nagyüzem és a kisüzem közötti kooperációt, másrészt pedig a kistermelés fejlesztési lehetőségeit (gép- és földbérlet stb.). A termelési mutatók mögött meghúzódó hatékonysági problémák kutatása tehát megindult, publikálni viszont belső használatra szánt intézeti munkaanyagok formájában, illetve később majd szamizdat kiadványokban lehetett.¹⁴

Tovább árnyalja a képet, ha felidézem, hogy a nyugati tudás- és technológiatranszferrel felgyorsult modernizációs folyamat a hetvenes évek első felében lefékeződött és széles körű támadás indult a tézesek ellen. A gazdasági, adminisztratív szankciók mellett a büntetőjogi eszköztár is előkerült, a téeszervezői gárda sikeres, kreatív tagjai ellen tömegesen indultak bírósági eljárások. Feléledt újra a koncepciók perek gyakorlata.¹⁵ Mit üzent ez? A diktatúra lényege nem változott, csak éppen az addigi alvó üzemmód átváltott aktívba a Kremlből érkező felszólítás hatására, valamint a hazai nehézipari és szakszervezeti lobbik aktív támogatása mellett. Az angol monográfiámban részletesen bemutatom a mezőgazdaság- és téeszellenes támadás dimenzióit és következményeit. Sokat elárul az erről szóló alfejezet címe: Limits of the “Hungarian Agricultural Miracle”.¹⁶

Ajánlanám e könyvfejezet újraolvasását Horváth Gergely Krisztiánnak, de az ő mélyen rögzült nézetein aligha változtatna már. Így inkább azoknak a kollégáknak és érdeklődőknek kívánok jó olvasást mind az angol könyvemhez, mind a magyar nyelvű publikációimhoz, akik prekoncepciók nélkül akarnak tájékozódni az államszocializmus történetéről.

14 Két nagy hatású elemzésre utalok itt: Donáth Ferenc: *A munka és tulajdon kapcsolata az iparosodó mezőgazdaságban. Tulajdon és hatékonyság.* Bp., 1979.; Juhász Pál: *Zsákutcában van-e a magyar mezőgazdaság.* *Medvetánc* 8 (1988) 1. sz. 199–207.

15 PüNKÖSTI ÁRPÁD a tsz-elnökökről szóló könyvében (*Kiválasztottak.* Bp., 1988.) említést tett ezekről a perekről. Levéltári forrásfeltárás és *oral history* alapján én elemeztem először ezeket. VARGA ZSUZSANNA: *Miért bűn a sikeresség? Termelősövetkezeti vezetők a vádlottak padján az 1970-es években.* *Történelmi Szemle* 54 (2012) 599–621.

16 VARGA: *The Hungarian*, 247–254.

CONTENTS

STUDIES

- Márton Rózsa** *Bruno of Augsburg and Saint Stephen. A Case Study on the Political Aspects of Individual Movement* 615
- Levente Nagy – Emőke Rita Szilágyi** *From Hollókő to Esztergom. New Data on the Genealogy of the Oláh, Hunyadi and Dracula Families* 639
- János Buza** *A Preface of the Financial Crisis. In the Wake of Article 28 of Law 1613* 669
- Gergely Romsics** *Interest, Influence, Empire. Balkan Expansion in Hungarian Foreign Policy Planning, 1917–1918* 679
- Márta Hantos-Varga** *Benchmarks for Political Action Based on Christian Theories of the State and the Declarations of the Holy See* 705
- Andor László** *The Influence of Gyula Szekfű's Historiographical Views in his Own Time* 737
- Attila Novák** *Kibbutz and Cooperatives, or Cooperative Ideas in 1960's Hungary – with Israeli Echoes* 753

DEBATE

- Gábor Gyáni** *On a Style of Debate* 765
- Béla Tomka** *On Contemporary History Research and the Veto of Sources* 775
- Tibor Valuch** *Objectively about Contemporary History and the Society of State Socialism. Comments on the Article by Gergely Krisztián Horváth* 781
- Zsuzsanna Varga** *Discussion Article or Indictment?* 791
- Gergely Krisztián Horváth** *On the Margins of a Cancelled Debate* 799

E számunk szerzői

Buza János, történész, nyugdíjas egyetemi tanár [Budapesti Corvinus Egyetem] ● Gyáni Gábor, kutató professor emeritus, HUN-REN BTK TTI, Újkori osztály ● Hantos-Varga Márta, PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Interdiszciplináris Doktori Iskola ● Horváth Gergely Krisztián, tudományos főmunkatárs, HUN-REN BTK TTI, Vidéktörténeti osztály, MTA-BTK „Lendület” Tíz generáció kutatócsoport-vezető ● László Andor, PhD-hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola ● Nagy Levente, habilitált egyetemi tanár, tanszékvezető, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Román Filológiai Tanszék ● Novák Attila, tudományos főmunkatárs, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Molnár Tamás Kutatóintézet ● Romsics Gergely, tudományos főmunkatárs, HUN-REN BTK TTI, Horthy-korszak osztály ● Rózsa Márton, projekt munkatárs, Bécsi Egyetem, Történelmi és Kulturális Tanulmányok Kara, Történeti Intézet ● Szilágyi Emőke Rita, tudományos munkatárs, HUN-REN BTK Irodalomtudományi Intézet, Reneszánsz osztály ● Tomka Béla, tanszékvezető, egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, Jelenkortörténeti Tanszék ● Valuch Tibor, egyetemi tanár, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Történettudományi Intézet, Új- és Jelenkori Történeti Tanszék, kutató professzor, Társadalomtudományi Kutató Központ, Politikatudományi Intézet ● Varga Zsuzsanna, tanszékvezető, egyetemi tanár, oktató, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék, Történeti Intézet

(HUN-REN BTK TTI = HUN-REN [Magyar Kutatási Hálózat] Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet)

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda

Telefon: +36-1-224-6700/4624, 4626-os mellék

E-mail: bardi.erszebet@abtk.hu, terjesztes@abtk.hu

Penna Bölcsész Könyvesbolt

(hétköznapokon, 13 és 17 óra között)

1053 Budapest, Magyar u. 40.

Telefon: +36-30-203-1769

E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely
hírlapkézbesítő postahivatalnál.

**HUN
REN**

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET

Ára: 1200 Ft

Előfizetőknek: 1000 Ft

